

تاریخ دفاع

«دو هزار و هفتصد سال دفاع از ایران»

«جلد اول»

از مصباحی ماد تا اواخر ساسانیان

(پیشینه تاریخی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح)

خسرو معتضد

امور بین‌المللی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح

اداره کل مطالعات امور بین‌الملل و دیپلماسی دفاعی

سرشناسه	معتضد، خسرو، ۱۳۳۱ -
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ دفاع. دو هزار و هفتصد سال دفاع از ایران / معتضد خسرو، مرکز مطالعات دفاعی (انتشارات راد) وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح ج.ا.ا.
مشخصات نشر	تهران: راد، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۱۷۶ ص.: عکس رنگی. دو جلد. دوره
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۳۲۴-۸-۰ -- ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۳۲۴-۷-۳
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه. عکس رنگی تاریخی
موضوع	تاریخ و دفاع
موضوع	تاریخ نگاری
شماره ورود	مرکز مطالعات امور بین الملل وزارت دفاع و اداره کل مطالعات امور بین الملل و دیپلماسی
رده بندی کنگره	۸۵۳ / الف ۹ م ۵۷ ۱۳۹۵
رده بندی دیر	۳۵۵ / ۰۳۰۹۵۸
شماره کتابشناسی	۴۳۴۲۱۵

ISBN 978-600-96324-8-0 ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۳۲۴-۸-۰

شابک:

عنوان: تاریخ دفاع - دو هزار و هفتصد سال دفاع از ایران: (از عصر ماد تا اواخر ساسانیان) - جلد اول

نویسنده: خسرو معتضد

همکاری: امور بین الملل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح

* نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

* شمارگان: ۱۰۰۰ جلد ۱

* ناشر: انتشارات مرکز مطالعات راد

* قیمت دوره: ۳۵۰۰۰۰ ریال

* حروفچینی: شبستری

* صفحه آرای، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۸۸۴۹۸۱۴۰)

مرکز پخش:

تهران - سید خندان - خیابان شهید کابلی (دبستان) - ساختمان ولی امر (عج) - طبقه دهم - انتشارات راد

(۰۲۱ - ۸۸۴۶۹۳۲۶)

فهرست مطالب جلد اول و دوم

عنوان	شماره صفحه
پیشگفتار مؤلف.....	۱
ساختا نیروهای مسلح از عصر ماد تا اواخر ساسانیان.....	۱۵
فصل ۱: سازمان‌های و پشتیبانی نیروهای مسلح پیش از شکل‌گیری ارتش هخامنشی.....	۱۷
ارتش‌ها در خاورمیانه پس از تشکیل ارتش ماد.....	۲۱
چه شد که ایرانی‌ها فن جنگ را آموختند؟.....	۲۲
امپراتوری آشوری مادها را ناگزیر ساخت دولت و ارتش تأسیس کنند.....	۳۸
فرورتیش و پیروزی بر آشور: آرزوی ناتمام او را پسرش به واقعیت رساند.....	۵۴
ساختار ارتش ماد.....	۵۵
ساخت اسلحه در ایران.....	۵۹
علل سقوط ماد: دوری از صفات نظامی.....	۶۰
فصل ۲: نیروی دفاعی هخامنشی، اولین نیروی بزرگ با سازماندهی درخور توجه.....	۶۵
ارتش هخامنشی، یک ارتش بزرگ بین‌المللی با سازماندهی نو.....	۶۸
اهمیت ارتش در دوران هخامنشی.....	۶۹
کمبوجیه فرمانده بد.....	۸۴
فرود و سپس فراز ارتش هخامنشی.....	۸۴
تأکید بر نظامیگری.....	۸۶
نیروهای اجیر خارجی در خدمت ارتش.....	۸۹

۹۲	استفاده از شتران.....
۹۲	ارابه جنگی (گردونه).....
۹۳	دژهای جنگی متحرک.....
۹۳	ارتش با انضباط عصر کوروش.....
۹۵	علت لشکرکشی‌ها چه بوده است؟.....
۹۸	آسیب‌شناسی ساختار ارتش هخامنشی.....
۹۸	شناسایی سرزمینی.....
۹۹	علل شکست ارتش.....
۱۰۹	چوب و گددم.....
۱۰۹	پیش‌بینی خطر ستراتیگ در آینده نه چندان دور.....
۱۱۱	نظام وظیفه.....
۱۱۳	تدارکات پرحجم و گنده در لشکرکشی.....
۱۱۴	تعدد و تنوع نژاد ملل جنگجوی زیر پرچم ایران.....
۱۲۵	سواره‌نظام.....
۱۲۶	نیروی دریایی.....
۱۲۷	فرماندهان.....
۱۲۸	ساختار ارتش ایران پس از خشایارشا.....
۱۳۷	ایران در عصر اشغال هشتادساله یونانیان.....
۱۳۷	ارتش سلوکی.....
۱۴۱	فصل ۳: سازمان‌دهی ارتش اشکانی، ارتشی رویاروی ارتش بزرگ روم.....
۱۴۹	سلسله مراتب.....
۱۴۹	مهندسی.....
۱۵۰	تجهیز ارتش، سربازگیری.....
۱۵۱	سرکردگان لشکر.....
۱۵۳	اسلحه.....
۱۵۶	توجه اشکانیان و ساسانیان به شیوه‌های نظامیگری رومیان.....

لشگریان در محاصره شهرها.....	۱۵۷
محسنات سرباز رومی.....	۱۵۹
نظم در ارتش — مجازات‌ها.....	۱۶۰
تجلیل از قهرمانان نظامی.....	۱۶۱

فصل ۴: ارتشی در شأن دولتی ۴۷۵ ساله پارت‌ها، مبتکر زمین سوخته برای

دشمن و جنگ پارتیزانی.....	۱۸۷
تاکتیک گمراه کردن دشمن: اغواء و فریب.....	۱۹۵
شکست آنوان از ارتش اشکانی به دلیل عملیات سرزمین سوخته.....	۱۹۹
شرافت نظامی و وفاداری به پیمان‌ها.....	۲۰۲
استفاده از جغرافیا.....	۲۰۳
تراژان در تیسفون.....	۲۰۳
علل پیروزی‌های ارتش اشکانی.....	۲۰۹
علل شکست‌ها:.....	۲۱۱
نظرات و جمع‌بندی‌های مشیرالدوله بر پایه سده ارتش اشکانی.....	۲۱۸

فصل ۵: جایگاه ارتش و دیوان سپاه در جامعه و نظام دولتی ساسانیان.....

بالا بردن مقام ارتش در عهد ساسانی.....	۲۳۰
تقسیم‌بندی نظام اجتماعی ساسانی از دیدگاه علی بن مسکن و نایینی.....	۲۳۳
جزئیات این طبقه‌بندی.....	۲۳۵
وزارتخانه‌های آن دوران.....	۲۳۷
معرفی چند دیوان.....	۲۳۷
روحانیان و رابطه آنان با ارتش.....	۲۴۱
ارتیشتاران یا جنگجویان — طبقه دوم جامعه.....	۲۴۵
سلسله مراتب و درجات.....	۲۵۵
سخنان فرماندهان رومی.....	۲۶۸
سوارنظام.....	۲۷۲

آمادگی اردشیر برای نبرد با روم ۲۸۶

فصل ۶: سیر تکاملی ارتش عصر ساسانی در اجرای دکترین اردشیر پایگان ۳۰۵

سرزمین‌هایم را پس بده ۳۰۵

نظرهای (دکترین) جدید ساسانیان: تجدید امپراتوری هخامنشی ۳۰۷

ارتشتارستان ۳۱۶

فصل ۷: پشتیبانی و تدارکات برای ارتش بزرگ جنگ‌های بزرگ قاره‌ای ۳۲۱

بودجه و هزینه‌های نیروهای مسلح و محل تأمین آن ۳۴۲

نظریه پروفیسور ارتش، ایهام ۳۴۹

تشکیل یکان ورترگ نیدان Varthragrñhañ (ورثرغنه پیشین) ۳۵۳

اوضاعی که باعث ارتباط با خارج آن ۳۵۷

فایده تنوع و رنگارنگی تمدن ایران ۳۶۲

اطلاعات جدید درباره نیروهای مسلح و جنگ‌های ایران ۳۶۴

عصر ساسانی از خلال کتیبه‌های نویافته ۳۶۴

جنگ با روم، استراتژی همیشگی ساسانیان ۳۶۶

تجارب ناچیز امپراتوران روم که بیشتر از لگاتها بودند ۳۷۱

ارتش ایران ساسانی در دوران جانشینان شاپور اول ۳۹۹

تدابیر دفاعی در برابر لشکرکشی اورلیانوس به ایران ۴۰۱

حکومت تترارشی در روم ۴۰۶

فصل ۸: از صلح ننگین چهل ساله تا بازیافتن موضع قدرت درخشان ۴۰۹

پناهندگی یک شاهزاده چینی به دولت ایران و آغاز روابط سیاسی- نظامی میان دو

دولت ۴۱۲

یک رسم غلط ۴۱۷

اصل فرماندهی و ستاد توانا رعایت نشد ۴۱۹

وضعیت ارتش در این دوران: دوران انحطاط ۴۲۵

۴۳۳	.....بیزانس جای رم را می گیرد - دفاع در مشرق
۴۴۰	.....نیروهای مسلح بدون فرمانده
۴۴۰	.....نیروهای مسلح بزرگ و یکپارچه تجدید می شود
۴۴۰	.....پیشروی دریایی در خلیج فارس
۴۴۶	.....آغاز جنگ های طولانی با امپراتوری روم شرقی
۴۴۹	.....علت ناتمام ماندن جنگ
۴۵۱	.....کوچ دادن و استفاده از تخصص اسیران جنگی = ایران نشستگان
۴۶۸	.....مرگ کنستانتینوس - نبرد سرنوشت ساز ژولیان با ایرانیان
۴۷۰	.....لشکر شاه - فلاویوس کلودیوس ایولیانیوس (ژولیان)
۴۷۰	.....Flavius Claudius Iulianus به ایران
۴۷۲	.....مشاهدات یک شاه - عمان
۴۸۰	.....نقش شبه نظامیان عرب در جنگ ایران و روم
۴۸۱	.....به سوی پایتخت ایران
۴۸۳	.....دژهای متحرک دمتریوس پولیورس (Demetrius Poliorcetes)
فصل ۹: تدابیر و تجهیزات دفاعی در ایران، بیزانس، ارمنستان، هیتالها،	
۵۰۳	.....خیونی ها و اعراب
۵۱۰	.....تقسیم امپراتوری روم بزرگ به دو کشور
۵۱۳	.....مسأله ارمنستان، استخدام سربازان ارمنی در نیروهای مسلح ساسانی
۵۲۳	.....ادامه مسأله ارمنستان در سلطنت بهرام چهارم
۵۲۷	.....استخدام هنگ های ارمنی در ارتش ساسانی
۵۵۶	.....قبایل شمال شرق
۵۵۸	.....جنگ بر سر مالیات سنگین و اصرار برای تغییر دین
۵۶۰	.....باز هم ارمنستان
۵۶۲	.....روابط سیاسی و نظامی ایران و چین

فصل ۱۰: فرود پیش از فراز قرن پیروزی نقش نیروهای مسلح در سلطنت‌های

پادگانی.....	۵۶۵
توطئه‌های نظامیان برضد یکدیگر.....	۵۸۸
مزدکیسم (Mazdakism).....	۵۸۸
اعدام ارتشستاران سالار سیاووش (سیاوخش).....	۶۱۶
وزیر جنگ (بالاترین مقام نیروهای مسلح).....	۶۱۶
کودتای نالامی بر ضد مزدکیان.....	۶۱۹

فصل ۱۱: قرن پیروزی - جنگ، صلح، جنگ تشکیل نیروهای دفاعی - تهاجمی

متمركز قاره‌ای.....	۶۲۵
خسرو انوشیروان و اصلاحات اداری و نظامی او: ارتش جدید.....	۶۲۹
شاهزادگان و امرای محلی.....	۶۳۱
ارتش ایران در یمن.....	۶۴۱
تغییر در ساختار نیروهای مسلح.....	۶۴۲
آیا مقام اسپهبد از پادکوسپان جدا بوده است؟.....	۶۴۸
وزیر جنگ غیرنظامی.....	۶۴۸
آمار و حقوق و پرداختی‌ها.....	۶۴۹
دیوان زینکده و سازوبرگ.....	۶۵۰
دیوان آخور سالار.....	۶۵۱
مخازن و انبارهای نظامی در مرزها و داخل کشور.....	۶۵۱
صنایع جنگی جدید آتش، فسفر، نفت، آتش یونانی (اولیوم این سن دایوروم).....	۶۵۵
ارتش ساسانی و استفاده از نفت.....	۶۵۵
نارنجک نفتی رومی.....	۶۶۰
موسیقی نظامی در ارتش.....	۶۷۰
شهرسازی با دژسازی همراه بوده است.....	۶۷۱
برقراری حقوق و مواجب و جیره.....	۶۷۴
محل تأمین هزینه‌های سپاه.....	۶۷۴

اهداف انوشیروان.....	۶۷۵
استحکامات و صنایع دفاعی.....	۶۷۷
دژهای قفقاز و گرگان.....	۶۷۹
استفاده اقتصادی و سازندگی از اسیران جنگی.....	۶۸۰
تجدید جنگ‌های ایران و روم.....	۶۸۲

فصل ۱۲: تدارک و ابزارهای جنگ با ترکان آشنانداز در برابر پیلان جنگی..... ۶۸۷

دیوان سپاه در دوران هرمزد چهارم، بهرام چوبینه و آغاز پادشاهی خسرو پرویز.....	۶۸۷
عصره جهان آرام.....	۶۸۹
آغاز پیشروی ترکان به سوی روم و ایران — ریشه‌های اختلاف.....	۷۰۰
جنگ با ترکان، خن، اعداب، علاوه بر رومیان.....	۷۰۰
خاندان نظامی مهران.....	۷۰۵
ساختار دیوان سپاه و چهار اسپهبد.....	۷۱۴
گسترش بیش از اندازه دیوان سپاه.....	۷۲۸

فصل ۱۳: جنگ ۲۴ ساله خاندان سوز، بهزین و به تلفات ایران و بیزانس..... ۷۴۱

تدبیر دیوان سپاه و تدارکات این جنگ‌ها.....	۷۴۱
کودتای فوکاس بر ضد موریس (موریکوس) — شورش غنیر و حشینه.....	۷۴۲
فئودوسی پسر موریس در ایران.....	۷۴۶
یک وزارت دفاع کارآمد (دیوان سپاه).....	۷۵۳
کودتا بر ضد فوکاس و امپراتور شدن هراکلیوس والی کارتاژ.....	۷۶۵
راهکارهای دوگانه هراکلیوس.....	۷۸۲
فراز و فرود در آخرین سال‌ها.....	۷۸۶
تبانی با سرداران ایرانی و باز کردن راه پیشروی.....	۷۸۹
نظامیان برانداز سلطنت.....	۷۹۷

فصل ۱۴: جنگجویان مسلمان ۸۰۳

- ایمان برتر از اسلحه ۸۰۳
- صنایع جنگی مسلمانان در آغاز و در ادوار بعد ۸۰۳
- یک پادشاه هم‌زمان در خراسان ۸۲۰
- آغاز توجه مسلمانان به متصرفات ایران و روم ۸۲۰
- بحرین، نخستین مستملکه ایران در تصرف مسلمانان ۸۲۱
- اسلام در یمن و اسلام آوردن ایرانیان آن سرزمین ۸۲۲
- آغاز جنگ‌های عرب‌های مسلمان با سپاهیان ساسانی ۸۲۴
- براساس پیشنهاد مثنی بن حارثه شیبانی ۸۲۴
- سپاهی با زنجیر ای آسمین = تقلیدی از فالانژهای رومی ۸۲۷
- نبرد چشم‌ها یا ذات‌الین ۸۳۲

فصل ۱۵: فروپاشی دیوان سپ، ارتش و دولت ساسانی ۸۳۹

- تقویت روحیه عرب‌ها با شنیدن اخبار ایران ۸۴۰
- نقش یک خانواده نظامی در حوادث تیسفون، سیر منقر جنگ ۸۴۷
- نخستین نیروهای نظامی عرب مسلمان ۸۵۳
- تجربه جنگ قس‌الناطف یا پل (جسر) ۸۵۷
- تأثیر نبرد خونین بویب در اوضاع پایتخت ۸۶۴
- برقراری ارتباط میان پایتخت و جبهه به وسیله منادیان ۸۷۴
- خودداری لشکر شاهنشاهی جانشپاران از ورود به جنگ ۸۹۰
- کشته شدن فرمانده کل قوا ۸۹۱
- حضور زنان و کودکان در قادسیه ۸۹۴
- علت پیروزی مسلمانان در قادسیه ۸۹۵
- علت پیشروی سریع مسلمانان در مستملکات روم ۸۹۷

ساختار نیروهای مسلح پس از اسلام ۸۹۹

فصل ۱۶: از مداین تا نهاوند ۹۰۱

نو شدن سلاح‌های مسلمانان ۹۰۳

نبرد نهاوند یا فتح الفتوح ۹۲۱

اسلحه اعراب چه بود؟ ۹۳۰

نظامات لشکریان اسلام هنگام جنگ ۹۳۴

فرمان حاکم - شعار جنگجویان ۳۹۸

علل شکست‌های پی‌درپی ساسانیان ۹۴۰

علل سقوط ساسانیان - جماعی بودن نظامی ۹۴۲

فصل ۱۷: دیوان جیش - جای دیوان سپاه ۹۴۹

چگونگی تأسیس دیوان که امور ارتش را هم جزو آن بود ۹۵۲

دیوان جیش چگونه شکل گرفت و تأسیس شد ۹۵۲

تشکیل دیوان (دفتر) برای ثبت اسامی سپاهیان و پرداخت حقوق آنان ۹۵۴

مقرری سپاهیان ۹۵۵

نظام اجباری در اسلام ۹۵۸

درجات ارتش اسلام ۹۶۰

تکامل جنگ‌آزار سنگین مسلمانان ۹۶۱

سپاهیان اسلام خوب تربیت می‌شدند ۹۶۵

شیوه فرماندهی و نظرات و فرمان‌های امام علی بن ابی طالب (ع) ۹۶۹

نیروهای مسلح در دوران خلافت علی بن ابی طالب (ع) ۶۹۶

ساختار نیروهای مسلح در این دوران ۹۷۲

تاکتیک در جنگ ۹۷۷

رفتار با مجروحان، فراریان، اسرا، غیرنظامیان ۹۷۸

دیوان جُند یا جیش ۹۸۶

ساختار دیوان جیش ۹۸۸

- دیوان جیش یا عرض در ایران..... ۹۹۱
- ارتش دوران طاهری..... ۹۹۲
- دیوان جیش در عصر دولت زیاری..... ۹۹۴
- دیوان جیش در دولت آل بویه..... ۹۹۴
- نقاط ضعف ارتش دیلمی..... ۹۹۵
- دیوان صاحبالجیش در عصر سامانی..... ۹۹۸
- در دولت سامانی دیوان سپاه تجدید سازمان شد..... ۹۹۹
- سامانیان - بیره‌های مسلح آنان..... ۹۹۹
- سامانیان - دروسی که به آیندگان دادند..... ۱۰۰۲
- نقش غلامان ترک، در ارتش‌های ایران از سامانیان تا مغولان..... ۱۰۰۲
- ترفیع غلامان در ارتش..... ۱۰۰۳
- دیوان عرض عصر غزنوی..... ۱۰۰۵
- وزارت جنگ در عصر سلجوقی..... ۱۰۰۸
- تأثیر دیوان عرض (ارتش) در امپراتوری سلجوقی..... ۱۰۰۹
- خواجه نظام‌الملک، برنامه‌ریز نظامی مدیر..... ۱۰۱۰
- از قبایل تا ارتش منظم مرکزی..... ۱۰۱۰
- گارد احترام..... ۱۰۱۴
- اطلاعات و استخبارات..... ۱۰۱۴
- صنایع نظامی..... ۱۰۱۵
- منجیق در ارتش سلجوقی..... ۱۰۱۶
- منجیق‌های بیزانسی..... ۱۰۱۷
- اقطاع تیول..... ۱۰۱۷
- سلسله مراتب و درجات..... ۱۰۲۱
- رسته‌های ارتش سلجوقی..... ۱۰۲۲
- چرا خراسانی و دیلمی؟..... ۱۰۲۲

پیشگفتار

ایرانیان از سپیده‌دمان تاریخ که دولت تشکیل دادند منظور پادشاهی‌های آریایی ماد و هخامنشی است^۱، به دلیل همسایگی با اقوامی یورشگر و قدرتمند، به نیروی مسلح سلحشور نیازمند شدند و ارتش تأسیس کردند. از این‌رو، ارتش در تاریخ ایران، پیوسته به صورت بنیادی نیرومند و مدافع و در مواردی خاص که ایجاب می‌کرده به صورت نیروی مهاجم کارآزموده‌ای برای تازش و سرکوب و پراکنده و دور کردن نیروهای یورشگر از سرحدات و خاک ایران وجود داشته است.

ارتش نیرومند نگهداری و پشتیبانی بوده است. از این‌رو، در کنار ارتش، سازمانی برای آماده کردن سپاهیان و نیازها و سلاح و سازوبرگ و نیز ابزارهای جنگی بزرگ کمکی همچون منجیق، گردونه و آتش‌افکن و تدارک آذوقه افراد و علیق دواب و پوشاک و پای‌پوش و تیمار دایر شده بود که وظایفی چون تأمین تنخواه برای مواجب افراد از تابین تا فرماندهان را نیز ضمانت از زخمیان و رسیدگی به حال خانواده‌های سرپرست از دست داده و اعطای تمهات از زمین‌های دولتی به سالمندان و معلولان سپاه را عهده‌دار بود.^۱

^۱ پروفیسور مظاهری، محقق فقید ایرانی و مؤلف اثر برجسته «تاریخ ایران» در دوران پیش از اسلام، ترجمه عبدالله توکل، (تهران، نشر قطره، ۱۳۷۳) از دولت عیلامی یا ایلستان و اقوام محلی عوزی در سرزمین خوزستان به عنوان تمدنی هزارساله پیش از ورود آریایی‌ها یاد می‌کند. اقوام و طوایف دیگر مانند «نر» پیش از مهاجرت آریایی‌ها در فلات ایران می‌زیستند که همه در آریایی‌ها جذب و مستحیل شدند. اما دولت ماد، ریشه فراتریش و هووخشتره پادشاهان جنگجو و پیروز را می‌توان اولین سازمان‌دهندگان ارتش در ایران دانست.

محققان دانشنامه بزرگ بورداس فرانسه، دولت لولوبی به وجود آمده به وسیله کوه‌نشینان زاگرس شامل عیلامی‌ها را اولین دولت تشکیل شده در ایران می‌دانند که در حدود سال ۳۰۰۰ قبل از میلاد تأسیس گردید.

اقوام هند و اروپایی در اواخر هزاره دوم قبل از میلاد از مناطق مختلفی که بعضی از باستان‌شناسان آن را استپ‌های ترکستان (برخی سیری، برخی شمال اروپا و برخی قفقاز می‌دانند) وارد فلات ایران شدند. از قرن دهم و نهم ق.م. هند و اروپایی‌ها در ایران مستقر شدند. آنان شامل مادها، پارس‌ها و پارت‌ها بوده‌اند. در یک متن آشوری متعلق به سال ۸۸۴ ق.م. به وجود پارسوها در ناحیه اورمیة کنونی و اقوام ماد در جنوب شرقی اکباتان (همدان امروز) در ۸۲۶ ق.م. اشاره شده است. بورداس، دایرةالمعارف تاریخ عمومی جهان، ترجمه محمود بهفروزی،

نشر قطره، ۱۳۸۳، ص ۹۳۸/۱/۸.